

Серпенінова Ю.С. Розвиток державного регулювання ліквідності банків / Ю.С. Серпенінова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Економіка і менеджмент. – № 8 (37). – 2009. – С. 110-113.

УДК 336.717.18

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

Серпенінова Ю. С.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку банківського сектору одним з визначальних факторів впливу на банківську діяльність є політика Національного банку України, який є основним суб'єктом забезпечення стійкості банківської системи України. Регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком через систему банківського нагляду з використанням відповідного інструментарію. Від вибору пріоритетних напрямків державного регулювання банківської діяльності залежить розвиток і стабільність банківського сектору, що набуває особливого значення під час фінансової кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання державного регулювання банківської діяльності і зокрема ліквідності банків є на сьогодні вкрай актуальними. Управлінню ліквідністю банківської системи просвячені роботи таких економістів як В. І. Жданов [1], А. В. Сомик [2], І. М. Лис [3], Д. В. Тарасов [4]. Інструментарій державного управління ліквідністю можна зустріти у дослідженнях С. Р. Моїсеєва [5], О. В. Костюк [6], В. С. Стельмаха, В. І. Міщенко [7] та ін.

Не вирішені раніше частини проблеми. Поняття банківської ліквідності є досить багатограним, відповідно існує багато підходів до державного регулювання ліквідності. Високо оцінюючи вклад науковців у дослідження даної теми, варто відзначити, що на сьогодні не має єдиного підходу до визначення інструментів державного регулювання ліквідності банків.

Метою статті є дослідження основних інструментів державного регулювання ліквідності банків.

Виклад основного матеріалу. Одним з пріоритетних напрямків державного регулювання банківської діяльності є регулювання ліквідності банків. На нашу думку, політика Національного банку є одним з найбільш вагомих чинників, що впливають на функціонування фінансового механізму управління ліквідністю банку. Саме тому, політика державного регулювання ліквідності банків потребує детального дослідження, формування мети і завдань регулювання ліквідності банків, визначення й аналіз інструментів та розробку рекомендацій з усунення існуючих недоліків.

Банківська ліквідність є багатоаспектним поняттям, тому механізм державного регулювання ліквідності банків варто розглядати на мікро- і макрорівні і в комплексі (рис. 1). Впливаючи на ліквідність кожного

окремого банку, Національний банк визначає ліквідність банківської системи в цілому, і навпаки, впровадження грошово-кредитної політики, направленої на регулювання стану грошового ринку, впливає на управління ліквідністю кожного конкретного банку. При цьому варто зауважити, що на макрорівні нами розглядається банківська система як сукупність всіх вітчизняних банків (не враховуючи ліквідність інших фінансових установ і Національного банку України).

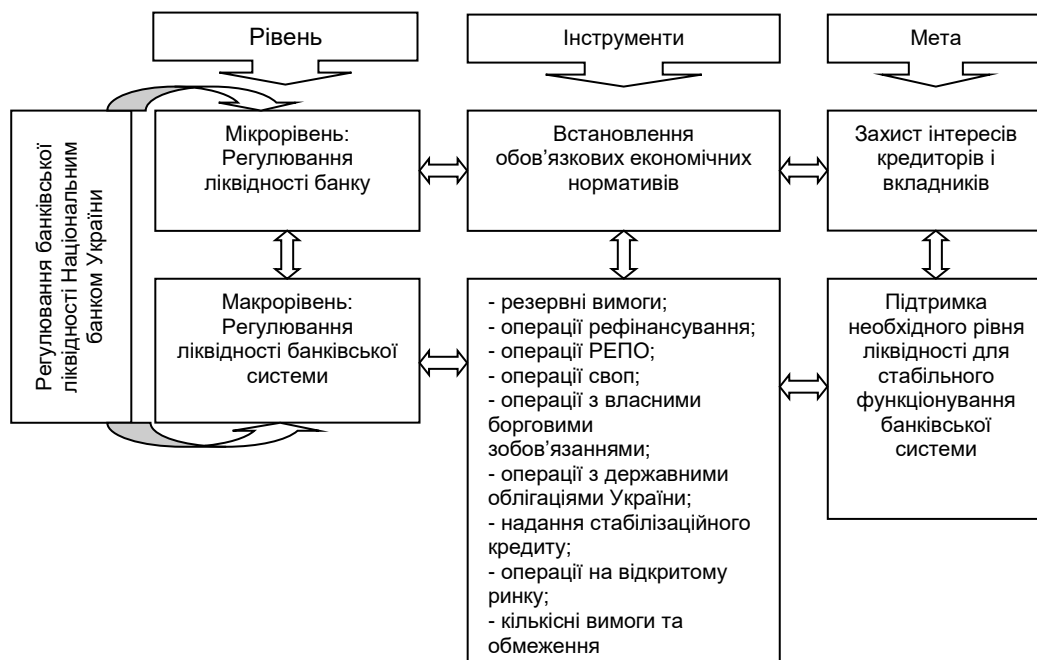

Рис. 1. Державне регулювання банківської ліквідності

Державне регулювання банківської ліквідності здійснюється органами державного регулювання діяльності банків з використанням прямих (адміністративних) та непрямих (ринкових) методів.

Незначна розвиненість ринкових відносин, нестабільна політична ситуація в країні обумовлює переважно використання Національним банком прямих методів державного регулювання банківської діяльності в цілому, і ліквідності банків зокрема. Поряд з цим відбувається і поступове впровадження непрямих (економічних) методів державного регулювання, які вважаються загальноприйнятими у країнах з розвинутою ринковою економікою.

Використання непрямих методів державного регулювання банківської діяльності передбачає зміну облікової ставки, яка є основним індикатором грошово-кредитної політики Національного банку і одночасно виступає певним орієнтиром для встановлення ціни на грошові ресурси. При встановленні рівня облікової ставки враховується рівень інфляції, загальноекономічна і світова ситуація, динаміка процентних ставок за депозитами і кредитами та інші фактори, що можуть вплинути на вартість грошей.

Облікова ставка є мінімальною ставкою, за якою Національний банк може підтримувати ліквідність банків. Від розміру облікової ставки залежать ставки рефінансування, кредитів овернайт, ставки за операціями репо та іншими інструментами державного регулювання ліквідності банків.

Використання операцій рефінансування обумовлене наявністю невідповідностей у структурі активів і пасивів. Залучені ресурси зазвичай є короткостроковими, тоді як розміщені активи переважною частиною є довгостроковими. У випадку, коли банкам не вистачає власних запасів ліквідних коштів, для своєчасного погашення зобов'язань та розширення обсягів активних операцій виникає потреба залучати додаткові кошти через операції рефінансування. У такій ситуації Національний банк виступає «кредитором останньої інстанції», гарантуючи не лише підтримку ліквідності окремого банку, але і фінансову стабільність банківської системи в цілому.

Підтримка Національним банком миттєвої та короткострокової ліквідності здійснюється шляхом надання кредитів строком на один робочий день (кредити «овернайт»), які надаються через постійно діючу лінію рефінансування. Варто зазначити, що даний інструмент державної підтримки ліквідності банків України набув на сучасному етапі найбільшого застосування.

Надання Центральним банком переваги короткостроковим кредитам «овернайт» обумовлено тим, що це сприяє поліпшенню дисципліни і контрольованості банків, а також протидії спекулятивним намірам банків. Національний банк повинен виконувати функцію кредитора останньої інстанції, а не виступати джерелом постачання банкам ресурсів для подальшого їх розміщення в активні операції.

Залежно від ситуації на грошовому ринку з метою регулювання банківської ліквідності Національний банк також може використовувати операції прямого та зворотного репо. Операція прямого репо ґрунтується на двосторонньому договорі між Національним банком та банком про купівлю Національним банком державних облігацій України з портфеля банку або банківських металів з подальшим зобов'язанням банку викупити державні облігації України або банківські метали за обумовленою ціною на обумовлену дату. Операція зворотного репо, навпаки, передбачає продаж Національним банком державних облігацій України зі свого портфеля [8].

Так, у разі виникнення потреби збільшити ліквідність окремого банку чи банківської системи в цілому, Національний банк використовує операції прямого репо, виступаючи покупцем цінних паперів. Відповідно, операції зворотного репо використовуються для поглинання надлишкової ліквідності або для впливу на кон'юнктурні коливання банківської системи.

Також для підтримки ліквідності можуть використовуватись операції своп, які на відміну від операцій репо, використовуються лише у випадку

дефіциту ліквідності. Перевагою даного методу є незначні витрати порівняно з іншими інструментами.

Не менш важливим інструментом підтримки ліквідності банків України є надання Національним банком стабілізаційного кредиту. Обов'язковою умовою отримання такого кредиту є розроблена банком програма фінансового оздоровлення.

З метою підтримання ліквідності Центральний банк також може проводити операції купівлі/продажу державних облігацій України та операції на відкритому ринку. Механізм дії даних інструментів схожий. Купуючи цінні папери, Національний банк збільшує наявні ліквідні кошти банків, і, навпаки, для поглинання надлишкової ліквідності банки купують цінні папери.

Операції на відкритому ринку є досить дієвим і перспективним інструментом впливу Національного банку на ліквідність банків. Даний інструмент є більш гнучким порівняно з іншими, адже передбачає можливість корегування часу й обсягів купівлі/продажу цінних паперів, є достатньо контрольованими і може бути своєчасно застосований. Але, не дивлячись на дані переваги, операції на відкритому ринку не набули на сьогодні широкого використання, що пов'язано із незначним розвитком в Україні фондового ринку та ринку цінних паперів.

Наступним методом непрямого впливу держави на банківську ліквідність є використання нормативів обов'язкового резервування. Обов'язкові резерви представляють собою частину банківських ресурсів, які відповідно до законодавства акумулюються на рахунках Центрального банку. Резервні вимоги покликані забезпечити підтримку фінансової стабільності банківської системи, виступаючи своєрідним забезпеченням банківських зобов'язань.

Особливого значення обов'язкове резервування набуває під час фінансових криз та зростання темпів інфляції. Як один із чинників, що визначає попит і пропозицію ліквідних коштів, резервні вимоги використовуються для управління банківською ліквідністю.

Підвищення Центральним банком норми обов'язкового резервування призводить до зменшення обсягів надлишкових резервів, що скорочує наявні ліквідні кошти у розпорядженні банків, зменшуючи таким чином можливості банку до розміщення ресурсів у кредитування та інші активні операції. Зниження ж норми обов'язкового резервування збільшує ліквідність банків. Використовуючи нормативи обов'язкового резервування, Центральний банк не лише впливає на обсяги працюючих активів, визначаючи ліквідність банків, але і дозволяє прогнозувати стан ліквідності банківської системи.

Незважаючи на те, що зазначені економічні (непрямі) інструменти державного регулювання ліквідності мають безліч переваг, їх використання здійснюється не повною мірою. Дані напрямки державного регулювання ліквідності є перспективними і потребують детального аналізу і дослідження.

Особливості сучасного стану вітчизняної економіки і банківського сектору унеможливають переважне використання непрямих методів державного регулювання ліквідності банків, тому державне регулювання банківської ліквідності є вкрай необхідним. Відсутність обов'язкових нормативних значень показників ліквідності банків може призвести не лише до банкрутства окремих банків, а до недовіри вкладників до всієї банківської системи України.

Поряд із зниженням ризикованості введення обов'язкових нормативів призводить до зниження прибутковості. Тому банки можуть вдаватися до певних порушень: викривлення або надання неповної інформації, використання тіньових схем, завищення вартості активів тощо. Але на сучасному етапі розвитку банківської системи України встановлення обов'язкових нормативних значень коефіцієнтів ліквідності є необхідною умовою підтримки стабільності банківської системи. В Україні Національним банком здійснюється регулювання ліквідності банків за допомогою нормативів миттєвої, поточної, короткострокової ліквідності [8].

Перевагами коефіцієнтного методу є універсальність, наочність, легкість, можливість аналізу та порівняння. Поряд з цим, у даного інструменту державного регулювання ліквідності є суттєві недоліки:

- статичність (розрахунок нормативів здійснюється з підсумками місяця на певну дату, не враховуючи можливості значних коливань протягом даного періоду);
- зменшення дохідності банків через потребу підтримувати значні обсяги активів у ліквідній формі;
- не врахування особливостей кожного окремого банку;
- складність визначення діапазону допустимих значень показників ліквідності;
- не пристосованість до оцінки ризику надлишкової ліквідності банку;
- відсутність можливості прогнозу ліквідності.

Висновки. Аналіз методів державного регулювання ліквідності банків свідчить про переважне використання Національним банком адміністративних методів.

Основним інструментом державного регулювання банківської ліквідності в системі банківського нагляду є коефіцієнтний метод. Він дає змогу визначати виникнення нестабільності в діяльності банків при відхиленні значення нормативу за встановлені межі.

Варто зазначити, що для усунення існуючих недоліків коефіцієнтного методу, окрім обов'язкових нормативів для оцінювання ліквідності банків можуть використовуватись допоміжні показники ліквідності, а також показники структури та якості ресурсної бази та трансформації активів. Використання додаткових показників дозволить здійснювати всебічний аналіз стану ліквідності, а також детальніше оцінити ризик ліквідності банків.

В основі ефективного регулювання банківської ліквідності повинно бути скоординоване використання як прямих, так і непрямих методів державного регулювання діяльності банків. При цьому варто враховувати міжнародний досвід, переваги і недоліки існуючих методик, а також розвивати перспективні напрямки державного регулювання ліквідності банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жданов В. І. Грошові агрегати та забезпечення потреб ліквідності банківської системи в зоні Євро / В. І. Жданов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2002. – № 4. – С. 41–46.
2. Сомик А. В. Управління ліквідністю банківської системи: досвід Словаччини / А. В. Сомик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 20 : збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007.– 352 с. – С. 296–304.
3. Лис І. М. Вплив іноземного капіталу на рівень ліквідності банківської системи України / І. М. Лис // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 20 : збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007.– 352 с. – С. 344–350.
4. Тарасов Д. В. О ликвидности банковской системы / Д. В. Тарасов // Банковское дело. – 2008. – № 3. – С. 30–31.
5. Моисеев С. Р. Роль коридора процентных ставок центрального банка в управлении банковской ликвидностью / С. Р. Моисеев // Банковское дело. – 2008. – № 2. – С. 15–19.
6. Костюк О. В. Управління ліквідністю грошового ринку на основі моделювання попиту на банківські резерви : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Костюк Олена Володимирівна. – Суми, 2006. – 18, [2] с.
7. Стельмах В. С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду / Стельмах В. С., Міщенко В. І. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 287, [1] с.
8. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
9. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 26.09.2006 № 378. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
10. <http://www.bank.gov.ua>

РОЗИТОК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

Серпенінова Ю. С.

У статті розглядаються основні методи державного регулювання банківської ліквідності, їх переваги та недоліки. Виділено два рівні державного регулювання ліквідності, а також інструменти і мету відповідно до кожного рівня. Результати дослідження дали змогу визначити, що пріоритетним напрямком державного регулювання ліквідності банків є використання адміністративних методів.

РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ ЛИКВИДНОСТИ

Серпенинова Ю. С.

В статье исследованы основные методы государственного регулирования банковской ликвидности, их преимущества и недостатки. Рассмотрено два уровня государственного регулирования банковской ликвидности, а также инструменты и цель в соответствии с каждым уровнем. Результаты исследования определили, что приоритетным направлением государственного регулирования ликвидности банков является использование административных методов.

DEVELOPMENT OF STATE REGULATION OF BANK LIQUIDITY

Serpeninova Y. S.

In article the basic methods of state regulation of bank liquidity, their advantage and lacks are investigated. It is considered two levels of state regulation of bank liquidity, and also tools and the purpose according to each level. Results of research have determined that priority direction of state regulation of bank liquidity is use of administrative methods.

Відомості про автора

ПІБ Серпенінова Юлія Сергіївна
 Посада Аспірант, асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
 Місце роботи ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»
 Поштова адреса 40034, м. Суми, вул. Черепіна, буд. 82-а, кв.20
 Контактний телефон 8-(0542)63 98 61 (дом.)
 8-(050)909 88 76 (моб.)